

- недоразвитием / В. Глухов. – М. : Аркти – 2004. – 144 с.
4. Эльконин Д. Психология игры / Д. Эльконин. – М.: ВЛАДОС, 1999. – 360 с.
 5. Рібцун Ю. Гра як засіб мовленнєвого розвитку молодших дошкільників із ЗНМ / Ю. Рібцун // Теорія і практика сучасної логопедії. – К. : Актуальна освіта, 2004. – С. 150-165.
 6. Савінова Н. Коригування мовлення дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н. Савінова. – Одеса, 2005. – 247 с.

УДК 376.1 – 056.264

О. В. Ласточкіна

кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри логопедії
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

О. О. Карпенко

вихователь,
Сумський ДНЗ (ясла-садок)
№32 «Ластівка»

ВИКОРИСТАННЯ НАОЧНОГО МОДЕЛЮВАННЯ В ЛОГОПЕДИЧНІЙ РОБОТІ З ДОШКІЛЬНИКАМИ

У статті схарактеризовано метод наочного моделювання, що пропонується використовувати як засіб розвитку зв'язного мовлення дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.

В статтє предложена характеристика метода наглядного моделирования; этот метод предлагается использовать как средство развития связной речи дошкольников с общим недоразвитием речи.

The article proposed a characteristic of the visual modeling method. This method is proposed to be used as a means of developing coherent speech of preschoolers with a general underdevelopment of speech.

Ключові слова: метод наочного моделювання, старші дошкільники, зв'язне мовлення.

Ключевые слова: метод наглядного моделирования, старшие дошкольники, связная речь.

Key words: visual modeling method, senior preschoolers, connected speech.

Постановка проблеми. Найскладнішою формою мовленнєвої діяльності є

зв'язне мовлення, адже воно має характер послідовного систематичного розгорнутого викладу. У формуванні зв'язного мовлення яскраво вираженим є тісний зв'язок мовленнєвих, мисленнєвих та інших пізнавальних процесів.

Особливої актуальності набувають питання розвитку зв'язного мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення (ЗНМ), оскільки й на сьогодні спостерігається стійка тенденція збільшення числа дітей даної категорії; мовленнєві порушення ускладнюють можливість вільного спілкування дитини з однолітками та дорослими; усвідомлення власної мовленнєвої недостатності ставить під загрозу соціальну значимість особистості дитини-дошкільника та сприяє формуванню у неї своєрідних психологічних і патопсихологічних особливостей (А. Богуш, І. Мартиненко, Н. Пахомова, Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.).

Дослідженням особливостей розвитку зв'язного мовлення дітей-логопатів та розробкою методик їх навчання займалися такі науковці, як В. Воробйова, В. Глухов, С. Конопляста, І. Мартиненко, Н. Пахомова, Є. Соботович, В. Тищенко, Т. Ткаченко, Є. Мастюкова, Т. Філічева, М. Шеремет та інші. Науковці відзначають, що: у більшості дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ відзначаються труднощі програмування змісту розгорнутих висловлювань та мовленнєвого оформлення, зокрема, для їх висловлювань (переказ, різні види оповідань) характерні: порушення зв'язності та послідовності викладу, смислові пропуски, явно виражена «невмотивована» ситуативність і фрагментарність, низький рівень використання фразового мовлення.

Мета статті – представити характеристику наочного моделювання, як засобу розвитку зв'язного мовлення старших дошкільників із ЗНМ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Один із провідних фахівців у галузі навчання та виховання дошкільників, М. Подд'яков, зауважував, що на перших етапах навчання дітям потрібно давати ключ до пізнання дійсності, а не прагнути до накопичення суми знань. У дошкільній педагогіці

інструментом пізнання може стати модель, що дозволяє дитині формувати творчу уяву абстрактних понять (звук, слово, текст), вчитися працювати з ними. Це особливо важливо для дошкільників, оскільки розумові завдання вони виконують переважно зовнішніми засобами, наочний матеріал засвоюють краще за вербальний [2].

На основі розгляду специфіки дитячої діяльності та теорії розумового розвитку дитини дошкільного віку психологу Л. Венгеру вдалося виявити специфічний засіб мовлення дошкільника – це наочні моделі, у яких дитина може втілювати структуру об'єктів і відношень між ними. Один із таких засобів, на думку С. Рубінштейна, А. Леушиної, Л. Ельконіна та інших, – це наочність. Розглядання предметів, картин допомагає дітям називати предмети, їх характерні ознаки, пов'язані з ними дії. В якості другого допоміжного засобу можна виділити створення плану висловлювання, на значимість якого неодноразово вказував Л. Виготський: він відзначав важливе значення послідовного розміщення в попередній схемі всіх конкретних елементів висловлювання та зазначав, що кожна ланка висловлювання повинна вчасно змінюватися наступною [1]. Д. Ушинський також говорив: «Учить дитину певним невідомим їй п'яти словам і вона буде довго і марно мучитися, але зв'яжіть двадцять таких слів із картинками, і вона засвоїть їх на льоту» [2, 6].

У сучасних спеціальних психологічних і методичних дослідженнях наголошується на тому, що вміння та навички зв'язного мовлення при спонтанному їх розвитку не досягають того рівня, який необхідний для повноцінного навчання дитини в школі. Цим умінням і навичкам потрібно навчатися спеціально [2].

На думку психологів, педагогів та логопедів, використання предметно-схематичних моделей полегшує процес розвитку зв'язного мовлення (О. Д'яченко, В. Воробйова, В. Глухов, Л. Єфіменкова, Т. Ткаченко та інші). Моделі, передаючи структуру розповіді та її послідовність, слугують своєрідним наочним «планом» для створення монологів, тому вони успішно використовуються в практиці [2].

На сучасному етапі розвитку освіти використання методу наочного моделювання є актуальним для різних сфер пізнавальної діяльності дітей, оскільки доведено його ефективний вплив на пізнавальну активність дітей, розвиток логічного мислення, підвищення інтересу власної мови, на розвиток пам'яті, уяви, виховання самостійності й впевненості в собі [2, 3, 5].

Метод наочного моделювання вперше розробили педагоги й психологи – Д. Ельконін, Л. Венгер, Н. Ветлугіна, М. Подд'яков. Цей метод полягає у тому, що мислення дитини розвивають за допомогою спеціальних моделей (замінників), що в наочній і доступній формі відтворюють приховані властивості та зв'язки того чи іншого об'єкта. В якості моделі можуть слугувати схеми, креслення, плани, умовні позначення, стилізовані й силуетні зображення, піктограми й інші предмети. Схематичний образ відображає найбільш істотні зв'язки та властивості предметів. Використовуючи цей метод, можна навчити дитину зображати предмети, явища, дії, поняття, епізоди тексту за допомогою спрощених схематичних зображень-символів, знаків [6].

Наочне моделювання – це відтворення істотних властивостей досліджуваного об'єкта, створення його образа-замінника і робота з ним [6].

Метод наочного моделювання допомагає дитині зорозуміти абстрактні поняття (звук, слово, речення, текст), навчитися працювати з ними. Прийом моделювання може бути використаний як в діалогічному так і в монологічному мовленні (переказ, складання розповіді за картинкою або серією сюжетних картинок, описова або творча розповідь).

Наочне моделювання – це специфічний процес засвоєння нової інформації; така освітня технологія, що допомагає кожній дитині комфортно та легко здобувати знання у будь-якому віці. Наочне моделювання або мнемотехніка використовує природні механізми пам'яті мозку та дозволяє повністю контролювати процес запам'ятовування, збереження і пригадування інформації. На сьогодні створено безліч методик раціонального запам'ятовування, однак механізм дії їх однаковий – спочатку

запам'ятовується певний опорний ряд (фон), до якого підібрані асоціації. Асоціація – уявний зв'язок між двома предметами, фон – це те, що ви добре знаєте до найдрібніших деталей. Отже, для того, щоб запам'ятати множину потрібних фактів, їх потрібно з'єднати (асоціювати) з тим, що вам добре знайоме. За таким же принципом працює і метод наочного моделювання [3, 6].

У ході використання прийому моделювання діти знайомляться з графічним способом подання інформації – моделлю. Умовними заміниками (елементи моделі) можуть виступати символи різноманітного характеру: геометричні фігури, символічні зображення предметів (умовні позначення, силуети, контури, піктограми).

В останні роки широкого використання набула методика В. Воробйової. Становлення навичок зв'язного мовлення автор пропонує здійснювати в декілька етапів, між якими існує взаємозв'язок, що передбачає перехід від етапу розвитку навичок зв'язного мовлення практичними методами до етапу формування зв'язного мовлення на основі практичного застосування правил в навчально-комунікативних ситуаціях [6].

За методикою В. Воробйової в якості символів-замінників на початковому етапі роботи використовуються геометричні фігури, що за своєю формою і кольором нагадують певні предмети. Наприклад, зелений трикутник – ялиночка, сіре коло – мишеня і т.п. На наступних етапах діти обирають заміники без урахування зовнішніх ознак об'єкта. У цьому випадку вони орієнтуються на якісні характеристики об'єкта (злий, добрий, боягузливий і т.п.). Елементами плану розповіді, складеної за сюжетною картинкою можуть слугувати зображення тих об'єктів, що зображено на картинці і тих, які можуть бути виділені тільки за непрямими ознаками.

У якості символів-замінників при моделюванні творчих розповідей використовуються: предметні картинки, силуетні зображення, геометричні фігури. Наочна модель виступає в ролі плану, що забезпечує зв'язність і послідовність розповіді дитини [3, 4].

Для складання описових розповідей

із старшими дошкільниками можна використовувати схеми Т.Ткаченко. Складові частини схем відображають основні властивості об'єктів (колір, форма, величина, матеріал, дії дитини з об'єктами та ін.) або схеми-описи окремих предметів. Використання схем при складанні описових розповідей робить їх чіткими, зв'язними, послідовними та поширеними [3, 5].

На початку використання наочного моделювання варто навчити дитину розуміти схематичні моделі, вміти зіставляти ілюстрацію з реальним предметом. Адже, ілюстрація – замітник предмета на підготовчому етапі. Далі варто знайомити дитину з умовно-реальним зображенням предмета (деталі та яскраві ознаки предмета ще зберігаються, але представлені вже схематично); і тільки після засвоєння таких зв'язків дитині пропонують зображення з високим ступенем узагальнення й абстрагування [5].

Висновки. Для дітей із ЗНМ характерна слабка пам'ять та знижена увага, низький рівень пізнавальної активності та працездатності. Використання методу наочного моделювання у процесі розвитку зв'язного мовлення сприятиме підвищенню пізнавального інтересу, адже символічна аналогія полегшує та прискорює процес запам'ятовування й засвоєння матеріалу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Выготский Л. Обучение и развитие в дошкольном возрасте / Л. Выготский. – М.: Издательский дом Ш. Амонашвили, 1996. – С. 126.
2. Глухов В. Формирование связной речи детей дошкольного возраста с общим недоразвитием / В. Глухов. – М.: Аркти – 2004. – 144 с.
3. Копилова О. Використання символів у роботі з дошкільниками / О. Копилова, В. Ткаченко. – Х.: Вид-во «Ранок», 2009. – 56 с.
4. Матюгин И. Школа эйдетики. Развитие памяти, образного мышления, воображения / И. Матюгин, Е. Чакаберия, И. Рыбникова. – М.: Эйдос, 1994. – 956 с.
5. Стецюк І. Метод наочного моделювання в роботі з дітьми із ЗНМ / І. Стецюк // Логопед. – 2012. – № 3. – С. 13-23.
6. Чепурний Г. Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти / Г. Чепурний. – Тернопіль: Мандрівець, 2013. – 148 с.